

İngilterede kâin (Taymis Ayrın Vorks) fabrikalarına sipariş olunan üç adet uskurlu vapur esmanına mahsuben sabık Bahriye Nazırı Mahmut Muhtar Paşa ile Maliye Nazırı Nail Bey tarafından kefalet olarak tediye ettirilen yirmi bin İngiliz lirasının müsebbiplerinden tazminine ait dava safahatından bahis $\frac{3}{120}$ numaralı Başvekâlet tezkeresi ve Adliye ve Teşkilâtı Esasiye Encümenlerinden mürekkep Muhtelit Encümen mazbatası

Yüksek Reisliğe

Seyri sefain idaresi namına mukavele hilâfı kefalet almaksızın yirmi bin İngiliz lirası vermek maddesinde esbak Bahriye nazırı Mahmut Muhtar Paşa ile esbak Maliye nazırı Nail Beyin malî mesuliyeti olup olmadığı hakkında bu içtima senesi sonuna kadar tahkikat yapılması için Büyük Meclisin 16 şubat 1929 tarihli içtimaında verilen kararın 17 şubat 1929 da tebliği üzerine çalışmaya başlayan encümenimiz tetkikat ve tahkikatın bu gün tamamladı. Tafsilâtı bastırılıp tevzi edilen zabıtlarda görülecek olan bu tahkikatın hulâsasile encümenimizin mütalea ve kararını arz ediyoruz :

TAHKİKATIN SEBEP VE MEVZUU

Tahkikatın sebep ve mevzuu şu idi : Seyri safain idaresi namına İngilterede Taymis Ayrın Vorks şirketine ismarlanan üç vapur için bu şirkete 1 Haziran 1327 de peşin 20 000 İngiliz lirası verilmiştir. Şirket vapurların inşasını bitirmeden iflâs etmiş, mevcudun imtiyazlı alacaklılara yetişmediği, Seyri sefainde bunlar arasına girmediği ve şirketten mukavele mucibince alınacak banka kefaleti de alınmamış olduğu için verilen para batmıştır. Bu sırada Seyri Sefain Bahriye nezaretine merbut, Mahmut Muhtar paşa da bahriye nazırındır .

Muamele Mahmut Muhtar Paşanın imzası ile yapılmış, Maliye nazırı Nail Bey de bir cihetle alâkadar bulunmuştur,

Seyri Sefainin o vakitki vaziyeti 1326 senesinin son yarısı ile 1327 senesinin ilk yarısında Osmanlı Seyri Sefain idaresi adı altında çalışan bu idare 28 ağustos 1326 tarihli bir irade ile ve eski idare mahsusadan kalp suretile teşkil ve tesis edilmiş bulunuyordu.

İdaresi bir müdürü umumile Harbiye, Bahriye, Maliye Ticaret ve Nafia Nezaretlerince intihap olunmuş âzadan mürekkep bir heyeti muvakkateye mevdu ve doğrudan doğruya Bahriye Nazırına merbut idi. Bahriye Nazırlığı 1 teşrinisani 1326 tarihinden itibaren Mahmut Muhtar Paşa uhdesinde idi.

Müdürü Umumî Miralay Aziz Bey idi. Heyeti muvakkateyi Harbiyeden Kaymakam Nihat, Bahriyeden Binbaşı Hilmi, Maliyeden Varidat Müdürü Osman Kemal Bey, Ticaret ve Nafiadan Ohanis Efendi terkip ediyordu.

Bir nizamnamesi, 16 Haziran 1327 tarihine kadar da muayyen bir bütçesi yoktu.

Usulü muhasebei umumiye kanunu Eylül 1326 dan itibaren mer'î olmakla beraber ya bütçesi olmamak veya kanunun tatbiki henüz başlamış olmaktan dolayı, Seyrisefain Divanı Muhasebat ile mukayyet görülüyordu . Cari muamelelerin malî noktalarında heyetteki maliye âzasının reyı alınıyor , sarfiyatı müdürü umumî imzası ile yapıyordu.

YENİ VAPORUN ISMARLANMASI

Bu sırada Seyrisefain yeni vapurlar yaptırmaya karar vermiştir ; bir taraftan 27 kânunsani

1326 da Meclisi Mebusandan tahsisat istenildiği gibi , o bir taraftan da Bahriye nazaretinin fen heyetlerince hazırlanan tarifât dairesinde münakasa açılmış , münakasaya iştirâk edenlerin mektupları Seyrisefainde toplanmıştır.

Bu mektuplar müddet geçince Bahriye nazaretine, nazır Mahmut Muhtar Beye götürülmüş , başlıca teklif sahiplerinden Fransız Sennazarınki, İngiliz Taymis Ayrön Vorksun teklifinden 700 İngiliz lirası ehven zuhur etmiştir. Nazırın bu iki şirket mümessillerile teması neticesinde dirki altı vapurdan üçü Sen Nazara, üçü de Taymis Ayrön Vorksa ihale edilmiş, Taymis Ayrön Vorks şirketine ait mukavelename Sen Nezarınkinin aynı olmak üzere 24 subat 1326da, bir taraftan Osmanlı Seyrisefain idaresi meclisi idaresi kararile hareket eden müdür Miralay Aziz Bey, diğer taraftan şirketin musaddak vekâletnamesile hareket eden vekili umumisi Bahçekapusunda Aşir efendi sokağında Dilsiz zade Hamında Müsyü Mialeden Edvars arasında imzalanmıştır.

Her vapurun bedeli 20,000 İngiliz lirasıdır. (2 inci madde)

İlk vapurların tesliminden itibaren her ay sonunda iki bin İngiliz lirası verilmek suretile ödenecektir. (8 inci madde)

Şayet idare bir istikraz aktecek olursa tediye şekli değişecek, bedelin üçte biri mukaveleden bir ay sonra, üçte biri vapurların tesliminde, üçte biri de teslimden bir ay sonra verilecek. (14 üncü madde)

Vapurlar 1 mayıs 1327 den itibaren 7 ayda verilmezse şirketten günde 8 İngiliz lirası tazminat alınacaktır. (9 uncu madde)

Hükûmetin Seyrisefain namına tahsisat talebi 14 -22 şubat 1326 arasında Meclisi Mebusanda, 2 mart 1326 da Âyanda neticelendirilmiş, 16 mart 1327 de Bahriye ve Maliye Nazırları, o gün neşrolunan 80 numaralı ve 6 mart 1326 tarihli kanun ile idarece hasılatı karşılık gösterilerek tesviye edilmek, Maliye nazaretince kefalet olunmak üzere 500 000 lira istikrazına ve bu paramın Seyrisefaine tahsisine, böylece Seyrisefain vapurların kifayet hattine iblağile icap eden iskelelerin inşa ve tamirine memur oluyorlardı. Kanun, mevcut Seyrisefain idaresinin teşkilâtı bir nizamnamei mahsus ile icra edilerek dahili idaresinin müstakil bir hale ifrağ olunacağını ve Bahriye nazırının teftiş ve nazareti altında bulundurulacağını kaydediyordu.

Ağlebi ihtimal olarak da; nazır Mahmut Muhtar Bey, bu istikrazı Haydar Paşa ile köprü arasında seyrüseferde alâkadar olan Anadolu demir yolu şirketinden yapmak teşebbüsünde idi. şirket 40 000 İngiliz lirası vermeğe muvafakat etmişti.

Bunun üzerine Taymis Ayrön Vorks la imzalanan 24 şubat 1326 mukavelesine bir zeyil yapılmış ve bu zeyille 25 nisan 1327 de imzalanmıştır.

Zeylin dördüncü maddesi istikraz olmuş bitmiş olduğundan asıl mukavelenin taksitle tediyei tazammun eden sekizinci maddesinin keenlemyekün addediyor, dokuzuncu madde ile de asıl mukavelenin 14 üncü madesine göre peşin verilecek para ve faizin ve sair tazminat taahhüdüne karşı İstanbulda Seyrisefain idaresine tediye mükellefiyetile idarece kabul edilecek bir banka kefaletini şart koşuyordu. Belki aylarla bekletildikten sonra vapurları vermemekte idarenin uğrayacağı zarar asıl mukavelede ivazsız ve teminatsız bırakan noktayı da bu kefalet tamamlanmış olunuyordu. Bu zeyle göre mukavelenin imzasından bir ay sonra verilecek ilk taksit olan yirmi bin İngiliz lirası bu tarihten bir ay geçince yani 26 mayıs 1327 de ödenecekti.

18 mayıs 1327 tarihinde - ki 31 mayıs 1911 - 2 cemaziyülahir 1329 za müsadiftir. - Osmanlı Seyrisefain İdaresi namına Bahriye Nazır Mahmut Muhtar imzasile imzalanan iki Fransızca vesika, bu tediye muamelesinin 19 mayıs 1327 (1 Haziran 1911 - 3 Cemaziyülahir 1329) tarihinde yapıldığını gösteriyor, bu iki vesikadan biri Seyrisefain idaresinin üç ay sonra yani 17 Eylül 1327 (30 Eylül 1911 - Şevval 1329) Anadolu Demiryolu Şirketine kırkdört bin sekizyüz yirmi iki lira üç kuruş tediye edeceğini mütazammın bir senettir ve kefil sıfatile Maliye Nazareti namına nazır Nail bey tarafından da imzalanmıştır.

İkinci vesaike Anadolu Demiryolu Şirketinin Birinci senetle Seyrisefain İdaresine vereceği paranın Sen nazarla Taymis Ayronevoks yarı yarı verilmesi emrini ihtiva ediyor. Ve bu emirle, Taymis Ayronevoks 18 mayis 1927 (1 haziran 1911 - 3 - cemazelahir 1329 da 20 000 İngiliz lirası almış oluyordu .

MUAMELEDEN RESMÎ TEŞKİLÂTTAN MALUMATI YOKTUR

Mevcut iki vesikadan birinci senet beyaz parşumen kâğıdı üzerine yazı makinesinde yazılmış ve iki nazırın imzasından başka yalnız Maliye nazaretinin resmî mühür konulmuştur. Bir resmî dairede hazırlandığına delâlet edecek ne bir başlık ne bir kayt numarası, ne de buna merbut bir nazırın imzasına mukabil konulmuş müsteşar, müdür, kâtip, imzalı evrak yoktur.

İkinci vesikayı yine Maliye Vekâleti hazinesi evrakında 7833 dosya numaralı ve Maliye Nazareti damgalı bir müsvette kâğıdına kalemî mahsus müdüriyetinin 7 haziran 1327 tarih ve 81/780 numarada müzekkeresi suretidir) serlevhasile yazılı buluyoruz; bu vesika (Osmanlı Seyrisefain idaresinin Anadolu şimendifer kumpanyasına yazdığı 18/21/Mayis 1911 tarihli fransızca mektubun tercümesidir) Maliye kalemî mahsusundan yazıldığı anlaşılan bu vesikanın öbürü ile 1 tarihte ve bir birini tamamlayıcı şekilde olması ve birinde Bahriye nazırının yalnız imzasına mukabil ötekide hem Maliye nazırının imzası ve hem de nezaretin mührü bulunması, ikisinin de Maliye nazaretinde ve Maliye nazırı nezdinde hazırlandığına delâlet edebileceği gibi, senedin 17 eylül 1327 de vadesi gelince tediyesile 46,000 lira 85 kuruş 10 paranın sarfiyatı muvakkate adı ile açılan safha - ki o gün kabinede istifa etmiş her iki nazır nazarete vekil olarak bulunuyordu) bu istikraz muamelesinin usulu dairesinde iki nazaretteki resmî teşkilattan geçmediği kanaatım tevlit ve teyit edecek bir mahiyettedir. Maliye nezaretinin Duyunu Umumiye ve Muamelâtı Nakdiye Müdüriyeti muamelâtı nakdiye kaleminden çıkmış damgalı kâğıt üzerine yazılı bir vesika, bu dairenin Anadolu demir yolu şirketile böyle malî bir muamele olduğuna ancak o gün vakıf olduğu şeklindedir. Müzakere Maliye nezaretinin yukarda bahsi geçen 6 mart 1327 kanunu ile 500 000 liralık bir istikraz kefaletle caizsede bu istikrazın henüz aktolunmadığını, bununla beraber Anadolu demir yolu şirketinden alınan bu paranın bu istikraza mahsuben tediyesile muvakkat sarfiyat kaydı muvafık olacağını bildirmektedir. Muamelenin bu tarzıdır ki Maliye nazırı Nail B. in mevcut bir kanunu tatbikederek seyrisefain namına kefalet ederken, bu kefalet imzasının nazaret teşkilâtınca kayda geçmediğinin delili olabilir .

Aynı günde, Anadolu demir yolu şirketine seyrisefaine kefalet yüzünden tediyat yapıldığına ve bunun ödenmesi lâzım geldiğine dair Maliyeden yazılan bir tezkerenin seyrisefainde gördüğü muamele seyrisefain muhasebesinde böyle bir istikraz ve tediyeden bihaber olduğunu ifade ediyor. O senenin 7 temmuzunda yani tediyeden bir bucuk ay kadar sonra seyrisefain muhasebe işlerinin ıslahı maksadiyle bu vazifeye getirildiğini beyan eden muhasebeci Ahmet Hilmi Bey 10 kânunsani 1327 de meclisi idaresine hitap ve yukarıki tezkereyi ima ederek yazdığı bir derkenarda (Muhasebeye bu raporlar için idare veznesinden akça itasına dair bir gûna karar ve emir tebliğ edilmediği ve binaenaleyh veznece bir gûna tediyat vuku bulmadığı cihetle evvelce nereden tediyat yapıldığı muhasebece elyevm meçhul olup yalnız geçenlerde Maliye nezareti celilesince Anadolu demir yolu şirketine idare namına 44 822 lira 3 kuruş verdiğinden bahsile idarece maliye veznesine itasını mütazammın vurut eden 17 eylül 1327 tarihli müzekkere 20 eylül 1327 tarihli ve 4280 numaralı derkenarla Meclisi idareye takdim edilmiştir) diyordu.

Ve yine bundan birsene sonra Meclisi idare 28 kânunevvel 1328 de 20 000 liranın tediyesinden bir gûna malumatı olmadığını gazeteler ilânına ait bir karar itihaz ediyordu.

Eencümenin kanaatı şu olduki Seyrisefain İdaresinin o zaman müdürü umumisi olup vefat ettiği anlaşılan Aaziz Bey ile meclisi idare azasından ve şirket memurlarından bir veya bir kaç tekiye vukuundan şahsan haberdar olsalarda ortada resmî teşkilatın ittifakını

temin ve isbat edecek bir kayıt, ne bahriyede ve ne Seyrisefainde hatta ne de Maliyede yoktur.

ŞİRKETİN İFLASI

60 000 İngiliz lirasına üç vapor imalini derühte ederek bunun üçte biri olan 20 000 İngiliz lirasının yukarda arzedildiği surette alan Taymis Ayrön voks şirketinin, maalesf bu teahhüdünü yerine getiremeden iflasettiği ilkolarak 24 kânunevvl 1327 tarihinde Bahriye nezaretinden (ki bu tarihte nazarete Hurşit Paşa gelmiş bulunuyor) Hariciye nazaretine yazılan bir tezkereden anlaşılıyor. O tarihte gemilerin biri ikisi henüz kızakta bulunuyordu. Tediye 17. Mayısta vaki olduğuna, verilen paranın istirdadı için 24 Kânunevvel de takibata girişildiğine bakılırsa şirketin aciz ve iflâs halinin ilâmını Mahmut Muhtar Paşanın arzualında kayıt ettiği gibi tediyyeden iki üç ay sonra da aramak lâzım gelecektir.

ŞİRKETTEN KEFİL ALINMAMIŞTI

Takibat yeni kabinada mevki aldığı için 21 Eylül 1325 te nazaretten ayrılan Mahmut Muhtar Beyin halefi zamanında başlamış bulunuyor ve Hariciye nazaretinin 29 Kânunevvel 1327 de yazdığı ilk cevap ile şirketten kefil alınıp alınmadığı araştırılıyordu.

Filvaki mukavele zeylinin 9 uncu maddesine göre kefil alınmak lâzım gelirken tediyyeden evvel veya sonra böyle bir kefalet alınmamıştı. Mahmut Muhtar Paşanın ifadesi dahil olduğu halde tetkik ettiğimiz bütün dosyalar bunun vücudunu degil ademini ispat ediyor. Görüyoruz ki Bahriye nazaretinin ilk takip tezkeresinin seyri sırasında Seyrisefain Meclisi idaresinin nazarete « Bahriye nazırı esbakı Mahmut Muhtar Paşa tarafından ita olunan bunun üzerine mezkûr vapurların ilk taksiti olan mebalîğ Maliye nazaretinden tesviye edilmiştir . Bu bapta idarece bir gûna muamele ceryan etmediği cihetle bittabi kefalet senedi alınmamış cavabi verilmiş, bütün takibat devresinde de böyle bir kefalet meydana çıkmamıştır. Hatta, Mülga Meclisi Mebusanda 7 temmuz 1330 içtimanda geçen müzakerede muvazenei maliye encümeni mazbata muharriri Ali Cenani Beyin verdiği izahata göre, şirketin kefil olacağını söylediği bankanın müdürü merkezinin fikrini yokladıktan sonra özür diledikten başka bu şirketle muamele yapılmaması tavsiyesindedir bulunmuştur.

TAKİBAT NETİCESİZ KALİYOR

20 000 İngiliz lirasının tahsili için başlayan bu takibata 9 temmuz 1328 de tekrar Bahriye Nazaretine gelmesile bizzat Mahmut Muhtar Paşa tarafında devam edildiği anlaşılıyor.

12 Eylül 1328 de 24 5911 hususî umumî numara ile Bahriye Nazaretinden Maliye Nazaretine gönderilen bir tezkerede tediyyenin bank kefaleti talep ve ahzedilmeksizin ifasından dolayı tetkikatta bulunmak üzere bir memurun tayini lüzumu bildirilmiş ve bahriyeden harbiyeye yazılıp nazır Cemal paşa tarafından imzalanması eylül 1330 tarih ve 925 hususî numaralı cevaptan da yazılıp maliyeye gönderildiği anlaşılan bu tezkerenin meali Bahriye Evrakı Umumiye Müdürü Cemal Hüsnü imzalı bir pusula ile teyit edilen 9 teşrinisani 1320 tarih ve $\frac{21}{1580}$ numaralı maliye tezkeresine göre, (İrsalini müteakıp nazır Mahmut Muhtar Paşa emrile geri alındığı da) anlaşılmıştır. Yine Bahriye nazaretinin aynı cevabından Seyrisefain meclisi idare riyasetinede 10 eylül 1328 de Bankıosmani ile bir zemini itilaf bulunup bulunamiya çağının sorulduğu görülmüştür. Burada Ticaret nazareti namına Seyrisefain meclisi idaresine memur edilen Ticaret Müdürü Umumisi Âli B. kendisinin hususî bir ifadesine göre bizzat Mahmut Muhtar Paşa tarafından celbedilerek Londırada takibat icrasına memur edilmiştir. Teşrinievvel - şubat 328 arasında Âli B. tarafından Londırada yapılan ve Meclisi Mebusan Muvazenei Maliye Encümenininin 1327 mazbatasında yazılı olduğu üzere 124 966 kuruş masrafa mal olan bu takiplerde şirketin zimmeti tespit edilmekle beraber, tasfiye neticesinde idarenin bir para alması mümkün olmamıştır.

MÜSEBBİPLERİNDEN TAHSİL KAYDI

Maliyenin Seyrisefain istikrazına kefalet suretile ödediği paranın mahsup muamelesi muallakta durmakta idi, idare 5 kânunsani 1328 de bilâhare yapılacak istikrazdan mahsubu icra talebinde bulunmuşsada kabul edilmemiştir. muhasebecinin 10 kânunsani 1328 de yani Mahmut Muhtar Paşanın dahil olduğu kabinenin istifası günü, Taymis Ayron Vorks şirketinin iflasını ilan etmesinden ve para verilirken bu şirketten teminat senedi alınmamış olmasından dolayı bundaki mesuliyetin müsebbiplerine ait olacağı derkâr olduğundan bahisle Meclisi idareye müracaat ediyor, muhtelif tarihli tekliflerinden sonra müsebbiplerinden istifa edilmek üzere mahsup muamelesinin icrası 22 haziran 1329 da Divanı muhasebat Reisliğinin imzasına iktiran ediyordu ve şirketin iflâsı ile muamelesinin tasfiyesi ve tasfiye sonunda idare namına kaydettirilmeyen alacağın tahsil edilememesi üzerindedirki yirmi bin İngiliz liralık matlup davası artık resmi bir muamele geçmeden idare namına istikraz ve kefalet almadan da idare namına tediye edenlerin aleyhine tevcih etmiş oluyordu.

MECLİSİ MEBUSANDA

Mülga Meclisi Mebusanda hazinenin bu alacağına Seyrisefainin 1330 senesi mülhak bütçesini tetkik sırasında muttali oldu. Muvazenei Maliye Encümeni, mazbatasında « badi olanlar hakkında takibat icrası ve mesuliyetlerinin tayini için Meclisi Âlinin icap eden tedabiri ittihaz etmesi muktazidir » diyordu.

Bu ifade, bütçenin 7 temmuz 1330 (20 temmuz 1914 : 26 şaban 1332) tarihinde 39 uncu içtimanın Halil Bey riyasetinde aktedilen celsesinde uzun bir müzakereye mevzu oldu ve o zaman Bahriye Nazırının Mahmht Muhtar Paşa olduğu âzamanın suali üzerine beyan edildi.

Seyri sefain o vakıt merbut olduğu Harbiye Nazareti namına Nazır Miriliva Enver Paşa bulunuyor ve Reisin (malumu aliniz biz bir iki gün sonra tatil ediyoruz; o vakta kadar tahkik heyeti yaparsak onun burada ifayi vazife etmesi lâzım gelir; maamafih Meclisi Mebusan Hükûmetçe takibatı kanuniye icrasına karar verebilir ve teşrinisanide Hükûmetten yaptığı tahkikatın neticesini ister) ifadesine karşı: (biz resmen takip edelim, neticesini bilâhara gelecek içtimada arzederiz.) diyordu.

Nihayet Karahisar Mebusu Salim, Tokat Mebusu Tahsin beyle İzmit Mebusu Ziya, ve Lâzistan Mebusu Sudi, Konya Mebusu Kâzm Beylerin takrirleri okunarak müsebbipler hakkında takibatı kanuniye icrasının kabul edildiği tebliğ olundu.

İMPERATORLUK HÜKÛMETİNİN TAKİBATI

Dosyası bize 9 eylül 1330 dan itibaren takibatın hükûmette başladığını gösteriyor. Otarihte iş maliyece, (İlk taksit için Anadolu kumpanyasına hitaben tanzım olunan bono ve mektup gerek idarei mezkûre, gerek nazareti müşarün ileyha muhasebesince hiç bir muamele resmiye görmeyip hususî surette tanzım ve taati edilmiş olduğu anlaşılmış) mukaddemesile ve mevcut evrak ve saire ile tevhit edilmek üzere Harbiye nazaretine tevdi edildi. Seyri sefainin merbut olduğu hukuk müşavirliği de lâzım gelen vesikaları cem için faaliyete geçti. 24 teşrinisani 1330 da Sadarete Harbiye hukuk müşavirliğinin mütaleası gönderildi. 4 nisan 1333 de müşavirlik dosyayı Seyri sefaine verdi. 18 mayıs 1334 de Babı âliye te'kit yazıldı ve 19 mayıs 1336 da tam iki yıl sonra bu te'kit tekrar olundu. Vaktin hükûmetleri ya şahısların huzur ve menfaatini devlet hakkından üstün görüyorlar ya Divanı Âli teşkilinden nedense ürkerek bunu Meclis içtimaı halinde ise unuttularak, değil ise içtimaları bekler görünüp savsaklamak siyasetini görüyorlardı.

CÜMHURİYETE

16 Mart 1336 (25 cemazelahir 1338) ile teşrinevvel 1338 arasındaki fitret devrinden

sonra Cümhuriyet Hükümeti Babı Âliden müdevver işleri eline aldığı zaman yirmi bin İngiliz liralık hakkın takibini bu halde buldu. Ve 1340-1924 senesi teşrinevvelinin 14 ünde (15 rebiülevvel 1340) Seyrisefain İdaresi hukuk müşavirliğinin 114 hususî numaralı ve mururu zaman ihtimalinden bahseden, tezkeresini o zaman İstanbulda bulunan Ticaret vekili Trabzon mebusu Hasan Hüsnü Bey aynı günde (mururu zamana mani olmak için derhal ikamei dava edilmesi) emrile imzaladı.

Seyri sefainin yeni hukuk müşaviri vaziyette bir cürüm olmadığı ve cürümden ayrı şahsî haklar için mutad mahkemelerden başka fevkalâde bir mahkemenin bütün dünya hukukunca vazifedar olmayacağı kanaatle Mahmut Muhtar paşa ve Nail Bey aleyhine İstanbul Üçüncü Hukuk Mahkemesinde bir dava açıyordu. (3 şubat 1340 - 9 recep 1343)

Üçüncü hukuk mahkemesi bu davayı vazife noktasından reddetdi mahkeme her iki müddei aley nazır ve davaya dahil dairei vazifeleri olan ahvalden münbais olduğundan rüiyeti Divanı Âliye ait olacağına karar vermiştir. İdare bu kararı temyiz, fakat temyizde o hükmü tasdik etti.

Seyrisefain idaresinin hakkı takipte tutacağı iki yol kalmıştı ; 1 Temyiz kararını tashih , 2 - davayı Büyük Millet Meclisine sevk etmek,

İdare bunun ikisini birden yaptı ve temyiz mahkemesine tashihi karar arzı verirken, hukuk müşavirliğinin tezkeresi üzerine idarenin bu defa merbut olduğu İktisat Vekâleti de 4 nisan 1928 tarihinde (her ne kadar ilam temyizi aleyhine bermücbi usul tashihi karar edilmişse de cereyanı halden mahkemeyi temyizin evvelki noktayı nazarında ısrar edeceği istitlâl edilmekte bulunmuştur mütaleasile (nakabili tadil bir kaziyeyi muhakeme halini iktisap edecek olan vaziyet ilcasile Meclisi Mebusanca 1330 senesinde müttehaz karar tenfiz ve seyrisefain idaresinin yirmi bin İngiliz lira raddesindeki zararı Mahmut Muhtar Pş. ve saireden tahsil edilebilmek için nazırı mumailleh ve müsebbipleri aleyhine Divanı Âlice tatbikat icrası zaruri bulunmakta olduğun dan ifayi muktazası) ve Başvekâlete bildirdi.

İşte Başvekâlet bu tezkerayı 22 nisan 1928 tarihinde Meclise gönderiyordu . Ve fiivaki, temyiz tashihi karardaki iddiayı da 4 haziran 1928 de reddederek ilâmı 21 teşrinevvel 1928 de seyrisefaine tebliğ edildiği gibi, Büyük Millet Meclisi de evvelce teşkilâtı esasiye encümeninin 20 kânunuevvel 1928 tarihli mazbatasını 24 kânunuevvel, ikinci defa muhtelit encümenin 5 şubat 1929 mazbatasını 16 şubat 1929 tarihinde müzakere ederek malî mesuliyete de maksur olsa dahilî nizamname delaletile vekillerin muhakeme yeri Divanı Âlî olduğunu tefsir, bu tefsir kararile birlikte de tahkikat icrasını encümenimize tevdi ediyordu.

MURURU ZAMAN YOKTUR

Encümenimiz hadisenin vuku ve cereyan tarzını icap eden evraki tetkik ve icap edenleri davet ve istima ederek arz edildiği surette tespit ettikten sonra mesuliyetle mesulların tayini noktasına gelmeden hadisenin takibinde bir mururu zaman olup olmadığını da araştırmıştır. Her ne kadar hakkında tahkikat yapılan Mahmut Muhtar paşadan gerek Başvekâlete gelen arzuhal, gerek bu defa davetine cevap olarak encümenimize iblağı talebile Kahire Büyük Elçimize yazılmış ve encümenimizde okunmuş olan mektubu bir mururuzamandan bassetmiyor. Bilakis esas iddialarla iştiğai ediyorsa da bir mururuzaman olup olmadığını tetkiki heyeti umumiye müzakersinde kararlaştırılmış olduğundan encümenimiz bunun da hâllini lazım gördü.

Encümenimiz ilk takipten beri cürüm kastını isnat eden bir tavsiften ari olarak ne Mahmut Muhtar paşanın , ne Nail Beyin bir sui istimal ile maznun mevkide bulundurulmamasının son tahkikat ile mavakaa da mutabık bulunmuş ve Mahmut Muhtar Paşanın kendi cevabında da kaydettiği gibi vaziyeti bir cürümün tankiki şeklinde değil bir hakkın takibi suretinde tellekki ve mütalea etmiştir. Eğer hadise bir ceza iddiası olsaydı da bunun tahkikinden sarfınazar mururu zaman noktasından değil belki umumî af sebeble kanunî bir zaruret olurdu. Zira ; Türk ceza kanununun tatbikatına ait kanunun (şukadarkî mururu zamanın tevkif ve inkıtai bahsinde yeni kanun ahkâmı mutlak surette caridir) fıkrasile biten 22 inci maddesi Türk ceza kanununun

(hukuku amme davasının ikamesi mezuniyet veya karar alınmasına veyahut diğeri bir mercide halli lâzım gelen bir meselenin neticesine bağılı bulunduğı takdirde mezuniyet veya kararın alınmasına yahut meselenin halline kadar mururu zaman durur) suretinde ki 107 inci maddesile birleştirilince Millet meclislerinin Divanı Âli teşkiline karar verilmesine bağılı duran bu hadise de o noktadan da mururu zaman hasıl olmuş sayılamazdı. Mahmut Muhtar Paşanın bu mazbatanın tanzimi sırasında 27 nisan 1929 da Monterodan çektiğı telgraflarda ceza kanununun 481 , 484 üncü maddelerine istinat ederek mururu zaman iddia etmektedir . Vakıa mülga usulü muhakematı cezaiye kanununda olan bu maddeler on üç sene takipsiz kalan cinayet ve cünha ve kabahat hakkında mururu zaman olacağını gösterircede hukuku umumiye ve şahsiyenin sukutunu mucip olacak olan bu mururu zaman madde metninden anlaşıldığı üzere (cinayet, cünha, kabahat hakkındaki mururu zaman) olup mülga ceza kanununun 1 inci ve 9 uncu maddelerile siyanet edilen yine Mahmut Muhtar Paşanın her arzuhalında, her mektubunda kendi kalemile kayıt ve ikrar ettiği gibi bir cinayet, cünha, kabahat hakkında cereyan etmeyip iki taraftan da böyle bir ceza iddiasile de asla rabitası görülmiyen bu hakkı adinin mururu zamanı noktasında malca mes'ul olan Mahmut Muhtar Paşanın birinci defasından 21 /eylül / 1327, 10 /şevval / 1329 za kadar ikinci defa 9 temmuz / 1328, 7 /ramazan / 1330 dan 10 / kânunsani / 1328, 14 /safer / 1331 re kadar 9 buçuk ay Bahriye nazırlığında bulunmuş 16 /mart / 1336, 25 /cemaziyelahir / 1338 le teşrinievvel / 1335, safer 1341 arasında da iki buçuk yıla yakın bir zamanda müddeinin müddeti sefer ahar diyarda bulunmasına benzeyen haller geçmiş olması gibi mururu zamanı kesecek sebepler olduğu nazarı dikkate alınmasa bile ilkin 26 /şaban / 1332 de Mebusan Meclisinde verilen takip kararı; ikinci 9 /recep / 1343 de mahkemeye müracaat, Divanı âlinin de Adliye mahkemesini de mercii olmasına göre mururu zaman mecellenin 1665 inci maddesine muvafık olarak iki defa kestiğı ve nihayet 4 / teşrinisani 1928, 27 /rebiül ahir / 1345 den mer'i ve muteber borçlar kanununun bit'tabi 125 inci maddesile birlikte mütaleası lâzım gelen 41 inci maddesi son fıkrasile davacılaraya yeniden verilen iki sene müddet geçmeksizin hakkın Büyük Millet Meclisi huzurunda da ihkakına teşebbüs edildiğı emri vakidir.

Bundan maada alacaklının hakkını istemek için borçlar kanununun 137 inci maddesile aldığı munzam altmış günlük müddet tashihi karar hakkı istimal edildiğı halde bu kararın tefhim veya tebliğı tarihinden ceryana başlamak tabii olduğuna ve bu da 20 kânunevvel 1928 de bittiğine göre teşkilâtı esasiye encümeninin ilk verdiğı 20 kânunevvel 1928 tarihli mazbatadan yani altmış günlük müddetin hitamından değil hatta hülulünden daha altı ay evel keyfiyeti Büyük Meclisin itlana arz etmek, encümenimizce bir hakkı kanunî müddeti içinde mercii huzurunda aramanın kendisi olmak üzere kabul edilmiştir Ve 22 nisan 1928 le 20 kânunevvel 1928 arasında geçen intizar zamanı meclisin adli teşkilâtı içtihatlarında tamamilen serbest bulundurmak için iltizam ettiği ihtiyatın en yüksek hadini göstermek itibarilede kayda şayan görülmüştür.

MES'ULİYET VE MES,UL

Hadisenin takibine mani mururu zaman olmadığı da bu suretle taayyün ettikten sonra encümenimiz Seyri Sefain namına Anadolu demir yolu şirketinden istikrazda bulunup alınan paranın hasılı olan yirmi bin İngiliz lirasını mukavelelerinde açıkça yazılı kefaleti almadan aciz halindeki bir şirkete vererek tahsili mümteni bir borç haline getirmekle hazine hakkını ziyaa uğratmanın eski ve yeni kanunlarımızla malî mesuliyeti müstelzim olduğuna ve haiz olduğu sıfata ve hadisedeki fiil ve hareketine göre mes'uliyetin Mahmut Muhtar Paşaya terettüp ettiğine kani oldu.

Bahriye Nazırı Mahmut Muhtar Paşa 17 Mayıs 1327 tarihinde Seyrisefaini teftiş ve nazareti altında buldurmağa kanun ile memur olduğundan hem bu dairenin Mebusan Meclisine karşı siyasi mesuliyetini deruhte hem o tarihte mer'i olan usulü muhasebei umuniye kanunile birinci derecede ita amiri olmanın hukukî neticelerini bittabi kabul etmiş bulunuyordu . Evvelâ bu

sıfatlarile ve usulü muhasebei umumiye kanununun 28 ve 47 inci maddeleri hükmünce, saniyen kanunu medeninin neşrinden evvelki hadiselerin hukukî hükümleri bu hadiseler hangi kanun meri iken vaki olmuşsa o kanuna tabi kalacağı meriyeti kanununun ilk maddesi muktazası bulunduğuna göre de usulü dairesinde vazife sahiplerile birlikte hareket etmemek ve mukavele ile mukayyet oldukları kefaleti almamak taksirile mecellei ahkâmı adliye maddeleri mucibince Seyrisefain namına alınıp verilen yirmi bin İngiliz lirasından Mahmut Muhtar Paşa nasıl mesul ise, Maliye Nazırı merhum Nail Beyin imza ve alakası, Maliyenin Seyrisefain namına beş yüz bin liraya kadar kefalet edebileceği hakkında 6 mart 1927 tarihli kanun hükmünü yerine getirmekten ibaret bir muameleye inhisar ettiğinden mirascılarının da mütalebe mevkiinde buldukları anlaşıldı.

MAHMUT MUHTAR PAŞANIN MÜDAFAASI

Tahkikat mevzuu olan maddede Nail Beyin vaziyetini böyle gören encümenimiz yalnız Mahmut Muhtar Paşanın dinlenmesine lüzum görmüş ve 20 nisan 1928 içtimaında hazır bulunarak encümeni tenvir etmesi Kahire elçiliğimiz vasitasile kendisine tebliğ edilmişsede verdikleri cevapta sıhhi icap ile nisan sonunda Munihte bulunmak mecburiyetinde olmak ve esasen hakkında tatbiki lâzım gelen kanunu esasî maddesi kendisinden izahat alınması merkezinde olup bunun da tahriri şekilde yapılması mümkün bulunmak mütaleasile itiraz etmişlerdir.

Zaten Başvekâlete verilmiş 9 kânunsani 1920 tarihli bir arzuhalını alan encümenimiz bununla bu tahkikat içinde lüzümü kadar tafsilât ile kendisinin müdafaa yollarını anlayarak tenevvür etmiş bulunuyordu.

Mahmut Muhtar Paşa bu arzuhalında bononun yirmi bin İngiliz liralık değil kırk dört bin Türk liralık olduğunu ve bu kendi tarafından tanzim edilmiş olmayup Maliye Nazırının imzasını labis ve tamamile Maliye Nazareti tarafından ihzar ve tanzim edilmiş bulunduğunu söylemekte ve yine Seyrisefain İdaresinin tediyeeden evvel muameleye vukuf ve müşareketi olduğunu, Seyrisefain ve Maliye nazaretince mukavele mucibince her iki şirkete birden tediyesi takarrur eden meblağın ita muamelesini ikmal için imzasına müracaat etmek ve hazırlanan evraka imzasını koymak kanun muktazası bulunduğunu ifade etmektedir.

Mahmut Muhtar Paşanın aynen söylediğine göre, tediye muamelesi usulen Divanı Muhasebatın tasdikine iktiran ettikten sonra Maliye Nazareti mukavele mucibince alınması lâzım gelen kefaleti iki şirketin yalnız birinden almakla iktifa etmiştir. Ve Nazarete bulunduğu esnada seyrisefain idaresi bu muamelenin farkına varıp makamı haberdar etmemiş, idarenin zühulü ziya ihtimallerinin önünü almaya inkân bırakmamıştır. Seyrisefain idaresi Maliye Nazaretinin kendi müşareketile icra ettiği muamele hatasından kâmilen gafil bulunarak bütün mesuliyeti üzerine almıştır. Ve Seyrisefain idare heyetinin mesuliyeti yalnız bundan da ibaret değildir; ziyai mucip olan keyfiyet hakikat halde paranın şirkete kefaletsiz olarak tediye edilmesinde ileri gelmemiştir; zira konturatta bir madde münderiçti ki bunda gemilerin tesellümden evvel de Seyrisefainin malı olduğu kabul ve tasdik ediliyordu. Ancak bu madde İngiliz mahkemelerince muteber addedilmek için mukavelenin Londrada mukayyet bulunması muktazi iken Seyrisefain bu ciheti de ihmal etmiştir. Seyri sefain idaresinin ugradığı ziyayı yine kendi adamlarından dava etmesi bir emri tabiidir.

Bu ifadeler nazırları kendilerine merbut olan dairelerin adamlarından hariçte imiş gibi görmeyen mahsulüdür. Mahmut Muhtar paşa Seyrisefainin nazırı ve birinci derecede ita amiri olduğuna ve Seyrisefain müdürile şirket mümessili arasında imzalanan bu mukavelenin hükmünü yerine getirmek için yapılan bu istikraz ile tediye muamelesi denildiği gibi yapılırken divanı muhasebatın hiç bir tasdikini görmeyüp mücerret Mahmut Muhtar paşanın imzasile vukua geldiğine göre ziya hatta mukaveleyi, mukavelde mevcut olmayan bir maddeye tatbik ederek değil, belki umumî kaideye uyarak Londrada tescil ettirmemekten de ileri gelse, mesuliyetin Seyrisefain idaresine terettüp edeceği yolunda Mahmut Muhtar paşanın müdafaları

icabında rucu hakkı bittabi kendisinde olmak üzere hadisedeki mesuliyeti ikrar ve kabulden başka bir mana tazammun edemez .

ENCÜMENİN KARARI

İşte bu noktâ nazardandır ki Encümenimiz esbak bahriye nazırı Mahmut Muhtar Paşanın Seyrisefain namına Anadolu demiryolu kumpanyasından istikrazda bulunup alınan paranın hasılı olan ve yine kendi imzasile bu vasıf ve miktarda kayıt ve takip edilen yirmi bin İngiliz lirasını mukavelelerinde açıkça yazılı kefaleti; Maliyeye değil Seyri sefaine ait bir vazife iken yapıdırup almaksızın aciz halinde bir şirkete vererek gerek bu parayı gerek mukavele icabı faiz ve tazminatım tahsili mümteni bir borç haline getirmek ve bu suretle hazine hakkını ziyaa uğratmak gibi malen mesuliyeti müstelzim bir hareketi olduğuna ve bu borçların yapılan ve yapılacak olan bütün masarifle birlikte kendisinden tahsili maksatle evrakının tevdi için teşkilâtı esasiye kanununun altmış yedinci maddesi hükmünce Divanı Âlinin teşkili lâzım geldiğine ittifakla karar verdi. Keyfiyet Heyeti Umumiyyeye arz olunur.

Âza	Âza	Âza	Âza	Kâtip	M. M.	Reis
H. Fehmi	D. Sadreddin	İsmet	Şefik		H. Tarık	Y. Nadi
Âza	Âza	Âza	Âza	Âza	Âza	Âza
Rağıp	M. Fevzi	Kemal	Reşit	Memet Asım	Sadık	O. Niyazi
Âza	Âza	Âza	Âza	Âza	Âza	Âza
Mazhar	R. İsmail	Y. Akçora	A. Ahmet	M. Emin	A. Hamdi	Münür

